Zahutyri.

MUZEUM w Sanoku

Kwestjonarjusz
w sprawie badania środowiska.

Nazwa miejscowości: Zahutyń. Powiat: Sanok.

1) Badania wstępne:

Liczba ludności około 1080 osób.

Ukraińców grecko-katol. wyznania około 780 osób.

Rusinów " " " 100 "

Polaków rzymsko-kat. wyznania " 100 "

Polaków ochrzczonych w cerkwi nazywających siebie Ukraińcami a przyznających się do swego polskiego pochodzenia około 100 osób.

2) Zagadnienia antropologiczne.

Grupa a) Wzrost wysoki lub średni, kształt czaszki podłużny, oczy jasne, włosy jasne lub ciemne, profil nosa prosty.

Grupa b) Wzrost niski lub średni, czaszka okrągła, włosy ciemne oczy ciemne, profil nosa załamany.

Grupa c) Typ pośredni pomiędzy wyżej opisanemi.

3) Zagadnienia topograficzne.

Wieś rozciągnięta wzdłuż potoczka zwanego Brudkiem, od południa zachodu i wschodu otoczona lasami.

Liczba ludności 1080 osób.

Ukraińców gr. kat. wyznania około 780 osób

Rusinów " " " 100 osób

Polaków rzymsko-kat. wyznania " 100 osób

Polaków ochrzczonych w cerkwi, którzy dziś uważają się za Ukraińców około 100 osób.

4) Stan majątkowy.

Ukraińców zajmujących stanowiska rządowe (kolejarzy) posiadających po 10 morgów pola . . . - - - - - 10 rodzin

Ukraińców inwalidów pobierających renty inwalidzkie oraz posiadających gospodarstwa 8-śmio do 10-cio morgowe 7 rodzin

Ukraińców średniozamożnych około 55 rodzin

Ukraińców małorolnych około . . . . 50 rodzin
Ukraińców bezrolnych około . . . . 2 rodziny
Polaków posiadających duże gospodarstwo rolne (dwór) 1 rodzina
Polaków średniozamożnych . . . . 6 rodzin
Polaków bezrobotnych . . . . 20 rodzin
Polaków robotników . . . . 5 rodzin
Gleba piaszczysta II i III klasy.
Rzeczkę przepływającą przez wieś, nazywa ludność potokiem.
Nazwy pastwisk i łąk są następujące: łuka, łaz, put, horb.
Podania i legendy w związku z powstaniem wsi ludności tutejszej nie są znane.

4. <u>Zagadnienia językowe.</u>

Ludność tutejsza dawniej w większości polska na co wskazują nazwiska: Oklejewiczów, Kowalewiczów, Kapiszewskich, Nowaków, Szczudlików, Szołów i innych. (niektórzy z wymienionych do dziś zachowali polskość i obrz. szyo łaciń.) zmieszana z ludnością przybyłą z gór, (Hyriaki, Zubeńki, Kopije) za czasów austrjackich, jakoteż obecnie silnie ukrainizowana przez księży gr. kat. i przez niedawno założone ~~Tow~~ towarzystwo ukraińskie Proświta, mówi gwarą łemkowską w której używa bardzo wielu wyrazów polskich, bez używania wyrazu „łem". W wyrazach z spółgłoską „ł" charakterystycznie wymawia ten dźwięk jak „en". Młodzież zaledwie od kilku lat stara się mówić po ukraińsku oraz czyta czasopisma i książki w tym języku.

Słownik

<u>Wyrazy używane</u>	<u>Wyrazy nieużywane</u>
Do cerkwy	ku cerkwy
Daj Boże szczęścia	Daj Boże szczestia
дзюра в верби (dziura w werbi)	dudło u werbi.
darunok	podarok
глупа	bezumna
страва (strawa)	meryndia
;	pohodywsze

Wyrazy używane.	Wyrazy nieużywane.
chata	chyżia
chudoba, bydło	żywyna
zastraszyłsia	napudywsia
tato	(няня), niamo
wiency	wece
wernyjsia	(вернися) wernysia
widyjszoł	otijszot
szczo kcesz	szto chcesz

W szkole używa się czytanek łemkowskich, które przyjęły się
Alfabet liter języka łemkowskiego używanego w tutejszej wiosce jest następujący: а, б, ц, д, е, ф, г, ґ, і, ї, й, к, л, ль, м, н, нь, о, п, р, с, т, у, в, з, дз, дж, ш, ч, я, ю, є, ь.

5. Kultura materjalna.

Surowce i żywność zdobywana w związku z uprawą roli. Rybołówstwo obecnie w zaniku. Nazwy ~~pus.~~ ryb: kleń, szczupak, karp. Poza tem mówią ryba, bez wyróżnienia gatunku. Do najczęstniej chowanych zwierząt należą: konie, krowy, kury, gęsi kaczki. Chłopcy hodują też gołębie i króliki.

Uprawa zbóż:

Pokładanie i bronowanie jesienią. Wiosną: nawożenie, pokładanie, orka bronowanie, zasiew.

Uprawa ziemniaków:

Pokładanie i bronowanie jesienią. Wiosną: nawożenie, pokładanie, bronowanie, orka bronowanie. „Rysulec" rysuje znaki, następnie sadzą kartofle. Gdy ziemniaki zejdą, następuje t. zw. „dziobanie" motykami i plewienie, następnie t. zw. „okartanie" czyli obsypywanie.

Nazwy narzędzi rolniczych.

Płuh, ntuzok, ~~pyza~~ brona, rysulec, motyka, serp, kosa.

Jadłospis

Wiosna: Kapusta z boczki. Kartofli duszeny. Kartofli z juszkom. Pancaki z molokom. Pancaki z jabkamy. Styranka z mołokom. Styranka z makom. Warianka z kapustom. (zupa na kwasie z kapusty) Czyr z mołokom. Czyr z makom. Zamiszka z juszkom z jabłok.

Borszcz żytnyj. Borszcz z burakiw. Chamuła.

Wielkanoc

Jajcia, kyłbasa, ~~smyger~~ studenyna, zrazyki (mięso gotowane pokrajane w drobne kawałki, zaprawione mąką - potrawa weselna)
Paska, placki z makom, placki z marmoladom.

Lato i jesień

Chlib i mołoko. Chlib z bobowyj myky. ~~Kyky~~ Kukurudzianka.

Grzyby.

Serce, smarzli, biły hryby, hołubinki, czorny hryby, łysi, sośniaki, rydzyki
Potrawy: jahodianka, jabczanka, sływianka, hruszanka, placki z kartofli, stulnyki, ohyrki.

Zima

Kolada - wigilja.

Bobalki z makom. Hołubci z olijem, z kaszom tatarczanom, pancakamy z kartoflamy. Pyrohy, kutia, horoch, pychoła zy sływkamy, hryby, kasza ryż.

Boże Narodzenie - ~~Rizg~~ / Rizdwo.

Rosił z łokszom (makaron z białej mąki) Pyrohy, miaso.

Zajęcia ludności.

Poza uprawą roli, dawniej ludność zajmowała się bednarstwem, tkactwem i ciesielką. Obecnie: ślusarstwem, kowalstwem, stolarstwem. Tkactwo ciesielka i bednarstwo w zaniku.

Stroje ludowe.

Ludność miejscowa obecnie strojem nie różni się od ludności miejskiej dawniej jednak część ludności nosiła strój Łemków. Przed dziesięciu laty jeszcze, można było zobaczyć wielu starych gazdów ubranych po łemkowsku.

Strój męski.

Swyta utkana z owczej wełny. Odzienie wierzchnie.
Kaftan z lnianego płótna. Odzienie wierzchnie
Koszula z samodziału.
Porłki z samodziału

Remiń - szeroki pas
Chodaki
Biły - skirni (nazwa skirni rzadziej używana)
Kapelusz uszyty ze słomy
Szapka baraukowa noszona w zimie.

Strój kobiecy.

Kacabajka z owczej wełny, odzienie wierzchnie
Chustka do zakortania
Spidnyca
Fartuch - biała szeroka spódnica, sztywno wyprasowana (strój świąteczny)
Bluzka
Zapaska
Czepec dla mężatek
Chustka na głowę
Chodaki
Biły.

Budownictwo

Dawniej budowano chaty jednoizbowe kurne. Dawniejsze chaty budowane wraz ze stajnią oddzieloną od izby mieszkalnej szeroką sienią. Za stajnią boisko i wozownia. - Nowsze chaty, do których z podsienia wchodzi się do sieniowej sieni, z sieni do izby mieszkalnej. Po drugiej stronie stajnia, boisko wozownia. Najnowsze budynki składają się z dwu izb mieszkalnych, mają też ganek oszklony. Budynki gospodarskie mają osobne zabudowania.

Wnętrze chaty.

Wnętrze chaty brudne i ubogie. Stół i ławy pod oknem. Duży piec piekarski i kuchnia, czasem półki na naczynie i jedno łóżko t. zw. „postil".
W drugiej izbie: skrzynia, ława, łóżko, szafa i kredens u bogatszych.
Dookoła ścian rozwieszone obrazy.

Higjena

Czystości i higjeny ludność tutejsza nie przestrzega sobie należycie. Brak miednic, ręczników i oszczędzanie mydła sprawia, że ludność myje się niedbale a kąpieli używają tylko ludzie chorzy. W lecie młodzież używa kąpieli w Sanie

starsi natomiast bardzo rzadko używają kąpieli rzecznych. Do mycia głowy służy często ta miska co i do jedzenia. Mycie gruntowniejsze odbywa się w stajni w cebrze. Pranie bielizny odbywa się w ten sposób. Do wiadra lub do cebra nakłada się brudnej bielizny, przysypując ją popiołem, następnie zalewa się ją gorącą wodą i pozostawia tak przez noc. Rano wybija się bieliznę kijanką na potoku a następnie suszy się na płocie i magluje.

6. Kultura duchowa:

Ludność tutejsza wierzy, że dusza ludzka, pokutuje po śmierci człowieka na miejscu złego uczynku, zjawia się czasami ludziom i prosi o pomoc. Na odpusty chętnie uczęszcza aby wyspowiadać się z grzechów, których nie chce wyjawić swemu duszpasterzowi. Jestto dla ludności też pewnego rodzaju rozrywka.

Do lekarzy ludność odnosi się nieufnie, szuka często pomocy u wróżbitów i znachorów, oraz u wiejskich doradców. Bogatsi zasięgają porad u lekarzy od początku. Biedniejsi najpierw u wróżbitów a gdy już wszystko zawiedzie, szukają porad u lekarza. - Chorego karmią bułkami, mlekiem rosołem z kury. Leczą się ziołami n. p. kwiatem lipowym i bzowym, używają też siemię lniane przeciw kaszlowi i chrypce. Przeziębienia leczą kąpielą. - Baśni i legend przechowało się mało. Wodniki czyli topielce, wodne panny ukazujące się nocą nad potokami i Sanem oraz na młakach i moczarach.

Pieśni

Pieśni obrzędowe przeważnie polskie zachowały się jeszcze do dziś wśród starych. Obecnie rzadziej używane.

Zalecanki

Szyrokie płoty szyrokie, sąsiad je pogrodził
Będe ja se będe do dziewczyny chodził.
Nie dla psa kiełbasa, nie dla kota sperka
Nie dla siebie durniu, sąsiadowa córka.

Zaloty (z wódką do dziewczyny)

Sąsiady, sąsiady dajcież że mi rady
Ja się żenić muszę, bo mi potrza baby.

Pożegnanie matki

Zostavaj zdorova moja ridna maty
Już ja ty ne budu v chati zavadzaty.

Do matki synzia.

Ty moja mamusin synaś mi chovała
Budu ja ty budu dwa zahony żała
Dwa ~~zach~~ zahony żała piwtora hrabała
Budu ja ty budu syna vidrabiała.

Pada deszczyk pada po rosie się nosi
Ożeń matko syna bo ci się povesi
Żeby nie ta góra nie ta vysoczyna
Vidział bym ja vidział gdzie moja dzievczyna.
W moim ogródeczku rośnie javoreczek
Kochajcie mnie dziewczęta bom ja jedynaczek.

Zahutyń, Zahutyń, Zahutyń misteczko
Chłopci jak cukierki, panny jak ciasteczko
Zahutyń, Zahutyń okruhteńkie seło
De ja sia obernu wsiudy mi vesoło.

Przystawz

Padał doszczyk padał na kostynisy błoto
Szczo ludy howoriat ja ne stoju o to
Ne stoju ne stoju, stojaty ne budu
Bo ja v Zahutyniu ~~stoj~~ meszkaty ne budu.

Druzba.

Druzba ja sy druzba, tiażka moja służba
I tiażka zapłata, bo druzka vargata.

Druzka

Druzka ja sy druzka, opustyłam vozka
Opustyłam obi, botyt mene v sobi
Dana moja dana iszcze ja ne piana
Ałe jak doliju to sia ~~pew~~ pevno vpiju.

Do vdovca

Żebym była znała, że pójdę za gdovca
Byłabym mu zwiła wiańczek z jałowca.

Do panny młodej przed domem męża.

Myślałaś Kasiunin, że tu są pokoje
A tu chałupisko ledwie samo stoi
Myślałaś Kasiunin, że tu są pałace
A tu chałupisko samo podpieracie.

Kultura społeczna.

Szacunek we wsi wzbudza tak zwany gazda gruntowy, który po ojcu dziedziczy majątek, z obowiązkiem zwianowania młodszego rodzeństwa. Gospodarz, który ożenił się na gospodarstwo żony nazywa się „przystasz", i znaczenia nie ma. Przydomki względnie przezwiska są to nazwy oznaczające skąd przybył przodek n.p. Niebocki przybył z Niebocka i tu osiedlił się, lub też dokuczliwe n.p. Podolaki, Kowali, Bodnary, Majory, Szwaby, Babiaki, Maćki i wiele innych. Cztery ostatnie przezwiska należą do rodzin polskich.

Ludność przywiązana do obrzędów religijnych, moralnie stoi nisko. Życie gromadzkie wśród ludności tutejszej nierozbudzone, z czego korzysta grupa zorganizowanych Ukraińców i stara się narzucić resztcie swą wolę.

Wchodząc do chaty pozdrawiają się w ten sposób.

Sława ~~Isusa~~ Isusu Chrystu. Odpowiedź: Sława na wiki.

Jak sia majete? Odpowiedź: Cy zdorowi?

Organizacje

Prosvita skupia Ukraińców. Czytelnia T. S. L. Polaków i ludność lojalną.

Dwór dostarcza lichych zarobków. Kulturalnie jest dla wsi bez znaczenia.

MUZEUM W SANOKU

L: 8

Kwestionariusz
w sprawie badania środowiska.

Zahutyń.

1) Zabytków sztuki i Zahutyń nie posiada.

2) W lasach i na polach tutejszych gospodarzy w kilku miejscach pojawia się i znika na pewien czas ropa naftowa. Jacyś ludzie zainteresowali się tym od czasu do czasu przyjeżdżając i prowadząc rozmowy z gospodarzami w sprawie kupna tych terenów.

3) W tutejszej wsi znajduje się jedna polska organizacja czytelnia T.S.L. która liczy 18 członków. Działalność organizacji ogranicza się do czytelnictwa, skupiania Polaków w organizacji. W roku 1938 urządzono kilka zabaw na cele F.O.N.
Ukraińcy skupiają około połowę ludności w Proświcie, działalność ich bardzo aktywna, urządzają przedstawienia zabawy i t.p.

4) Proświta zbiera się w domu gromadzkim, posiada tam wielką salę do zabaw, scenę i dwie izby. Zorganizowała chór, zespół teatralny.
Członkowie Czytelni T.S.L. zbierają się w szkole.

5) Proświta organizuje ludność tutejszej wsi gospodarczo. W roku ubiegłym sprowadzono młynek do wywiewania zboża pod nasiona, posiadają kasę pożyczkową, jakkolwiek do tego nie przyznają się.

6) Stan dróg w tutejszej wsi jest dobry (droga wiejska, do miasta gościniec) Odległość z Zahutynia do Sanoka wynosi 5 km. do Zagórza 4 km. dwa razy dziennie połączenie autobusowe z miastem. Do najbliższego kościoła 4 km drogi.

7) Pewne części wsi w pobliżu gościńca mają pod względem wypoczynkowym bardzo dogodne warunki (las, rzeka, dobre połączenie z miastem). Ludność buduje się dość szeroko i w kierunku tym wykazuje duże zainteresowanie

Kilka rodzin przyjmuje gości na lato, szczególnie Żydów, ponieważ małe mają wymagania i mogą dość dobrze płacić.

Racky Anna

nauczycielka kierująca.

Żahutyń „L" 12

Kierownictwo Szkoły w Zahutyniu.

Zahutyń, dnia 20/X 1936

MUZEUM * SANOK *

Do

Inspektoratu Szkolnego

w Sanoku.

W odpowiedzi na pismo z dnia 12. X w sprawie podręczników Łemkowskich Kierownictwo Szkoły zawiadamia, że podręcznik ten wprowadzono w tutejszej szkole w klasie I w roku 1932. Obecnie utrzymuje się on już drugi rok w klasie III. Dzieci klas V i IV czekają kiedy ukaże się w ... dla podręcznik dla tychże klas.

Pod względem języka jest ten podręcznik bliższy mowie tutejszej ludności niż podręcznik ukraiński. Drobne trudności nastręczają wyrazy których tutejsza ludność nie używa, oraz podwójna litera u obok ы, której ludność tutejsza w piśmie nie uwzględnia. Nauczyciele słabo władający języ[kiem] nie wiedzą kiedy ją użyć. Dobry podręcznik do nauki gramatyki będzie pomocą dla nauczyciela. Pod względem metody jest podręcznik dostosowany do wymagań programów. Wiersze i czytanki porusza[ją] zagadnienia społeczne i państwowe ułatwiając pracę wychowawczą.

Podręczniki te przyjęła ludność bez sprzeciwu, ciesząc się ~~jego~~ ich taniością. Po wprowadzeniu podręcznika rozwinął ks. Lelistyk, oraz obecny sołtys Hyciak silną agitację przeciw wprowadzeniu podręcznika do szkoły wówczas dwoje dzieci, które podręcznika tego jeszcze nie miały zapytały nauczycielkę czy mogą sobie kupić stare podręczniki. Wówczas nauczycielka wytłumaczyła, że z tych podręczników łatwo nauczą się czytać, oraz że nauczycielka wie najlepiej jaki podręcznik wybrać dzieciom aby im pracę ułatwić. Od tej pory żadnych sprzeciwów nie było

ludność nie zwracała się ani do nauczycielek ani też do tutejszej nauczycielki kierującej. W rozmowach z rodzicami tłumaczyła nauczycielka, że dawne podręczniki miały dużo wyrazów trudnych i niezrozumiałych dla dzieci. Sprawę wyboru podręczników pozostawiłaby ludność nauczycielom, gdyby nie agitacja sołtysa i księdza Cehelyka.

Rady Anna

nauczycielka kierująca.